

ՏՐԱՊԻՍՏԱՆԿԱՆ

ՈՐԱԳԻՐ

Բաղադրական Բաժնատերական և Զոհարական

ԵՐԱՅԻՄ ՏԵՐԻ, ԹԻՒ 38

ՕՐԱԳԻՐ

ՈՐԻՄԵԹ 13 ՅՈՒՆԻՍ 1841

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

7 Յունիս :

Ենթամերձեցումը կը սպասեն հոս լղէք անդրիս զացող շողենալին զառնալուն, որով Վոլին Վեհափառութեան Կաթողիկոս Էրեֆը խրկեցին, որպէս զի իմանան թէ ինչ պատասխան տը ված է Վեհեմէտ լի վաշան :

Գրեթէ ամեն օր խորհուրդ կար Բարձրագոյն Գուռը, անցած շաբաթ օրվոնէ սկսեալ, երեկ ևս Տերութեան բոլոր պաշտօնատարները ժողովը ված էին հոն :

Գլխաւոր նպատակը ասանկ ստեղծ ժողովը ընելու, հասարակօրէն այնպէս կը կարծելի որ (ս) մանեան Տերութիւնը նորանոր բարեկարգութիւններ մուծելու զիտաւորութիւն ունի, ներքին կառավարութեանը մէջ :

Սոս օրերըս եկած թաթարներէն իմացեցաւ, որոնք կառավարութեանը նամակներ բերին, որ Ռուսիոյ կողմը երկարաւակութիւն ու աղմուկ հանողները բոլորն ալ իրենց տներովը Պէլլըստ փախեր են : Բայց ասպտամբները լեռները բաշխած են ու չեն համարձակիր վար իջնալու : Սօփիա քաղաքը կը սպասի եղեր լղելի անուստը Վազուպ փաշան, վեց հազար անկանոն զօրքով, ու երկու գունդ ալ կանոնաւոր զօրքով : Էրեֆի վաշան ալ կը պատրաստուի եղեր բազմութիւն մարդիքներով նոյն քաղաքը հասնիլ : Վերջապէս Վիտինու

շիւսէյին փաշան ևս արտորոնք տուալ կուգայ կըսեն, քանի մը հազար հոգի իր հրամանին տակը ունենալով :

Ուստի կը յուսացի որ այսքան զօրք բաւական կըլլան ասպտամբները բոլորովին զսպել, ու աս նահանգներուն ամեն կողմը վերստին հաստատել իսլամ զաղութիւնը և անդորրութիւնը :

Թեւթիք պէյը ևս որ Ռուսիոյ խրկուած է, ինչպէս որ ասկէց առաջ ծանուցած ենք, այն գաւառներուն բնակչաց տրտունջը քննելու, ու ասպտատարութեան բուն պատճառը իմանալու համար, բարձրագոյն Գրեթէ յատկապէս հրաման գացեր է անոր մօտեցալ, որ բոլոր Զանքովը հոգ տանի քաղցրութեամբ և յողորմօք աւարտելու համար այս աղետալի գործը :

Տերութեան շողենալը փոխի Էֆէքէթ կոչված, անցած ամսու 29 ին Վրէտէ կողմէն գալով, Թահիր փաշային նամակները բերաւ, որոնք շատ հաճելի լուրեր կուտան այն կողմին վրայով : Կը հաստատեն ևս թէ ասպտամբներուն միտքը հպատակութիւն ընել է, ու շատ չերթար գործքով ալ կը ցըցունեն իրենց բարի զիտաւորութիւնը, բայց ասոր հակառակ թէ որ վերստին ղէմ կենան չարաւոր մարդկանց վնասակար խորհուրդներուն ականջ դնելով, ան ատենը պատրաստ է ծովակալը իր պարտաւորութիւնը ընել, բուն զգաստացնելով ան ըզգոյշ ասպտամբները :

Իտասարգ հովիւ մը տեսաւ որ ծառի մը շուքին տակը նստած իր սրինգը կը հնչեցնէր, ու ոչխարներն ալ իր բոլորովին կարածէն : Հարցուց անոր անունը ու իմացաւ որ լիպէյ կը կոչվէր, ու իր ծնողքն ալ ան տեղանքը մօտիկ խրճիթի մը մէջ կը բնակէին :

Լսեալ իտասարգը գեղեցիկ ու պարկեշտ կերպարանք մը ունէր նաև աշխոյժ բնութիւն մը : Թեպէտ գաստիտակեալ չէր, բայց իր բնական սրամտութեամբը շատ ծանօթութիւններ ստացած էր : Օմայլեցաւ թագաւորը անոր խօսքերուն վրայ, ու խել մը բան իմացաւ իր ժողովրդներուն վրայով, որն որ ամենէն լատ չէր իր պալատականներէն, ու ատեն ատեն կը ժպտէր երիտասարդին պարզամտութեանը վրայ որ համարձակ կը զօրցներ իր կարելիքը :

Ուստի ղէպի իր մտերիմ բարեկամին դառնալով ըսաւ : « Լղէկ կը տեսնամ որ բնութիւնը հաւատարմութիւն կը լաւիսէ իր ձիւքերը թէ հարուստ մարդուն և թէ յետին աղքատին, բայց ես չի տեսայ բնաւ մէկ իշխանաւոր մարդ մը, որ աս երիտասարդ հովիւէն աւելի սիրելի երևնար ին-

— Վեհափառ Ինքնակալը յաճախ զօսանալու կերթայ Պէպէթի և Վեհափառութեան կողմը, արքունական պալատին միւշիկ խոյս փաշային, և ուրիշ պալատական մեծամեծ պաշտօնատարներու ընկերութեամբը :

Բարձրագոյն Գրեթէ անուտրական դաշինքը Բուսիայի կառավարութեանը հետ մօտ ատեններս լըմնցած ըլլալով, Վորին Վեհափառութիւն Գրեթէի կից լիլլէօմ Բուսիայի թագաւորը, քանի մը պատուոյ նշաններ խրկեց (ս)մանեան տերութեանը պաշտօնատէրներուն, որոնք աս դաշնադրութեանը մասնակից եղած էին : Բարձրագոյն Ռեշիտ փաշան, արտաքին գործոց նախկին պաշտօնատարը՝ Կարմիր Լոճու ըսված խաչը ընկալաւ՝ առաջին կարգի, գեղեցիկ անդամանդներով զարդարված : Լոտաքին գործոց պաշտօնատարին միւսթէշար լիլլէֆէնտին՝ երկրորդ կարգի նշանը՝ պէյլիկ՝ Էֆէքէթ պէյը, Վեհափառութեան խորհրդէի քարտուղար և Վալիքէթ Էֆէնտին առաջին թարգմանը Բարձրագոյն Գրեթէ, երրորդ աստիճանի նշանները ընդունեցին : Լմէտճի գրատան վերակացուն ևս, Սուլթազ Էֆէնտին, Բուսիայի թագաւորին կողմանէ անդամանդներով զարդարված տուփ մը ընծայ առաւ :

— Լնցած շաբթու Զօա փաշայի կողմը՝ յանկարծ տաճկի տուն մը փլաւ : Միայն փոքրիկ երախայ մը զոհ եղաւ աս ցաւալի զիպուածին :

Ծի. որ հայրը արգեօք չի ուրախանար, ու աշխարհիս մէջ ամենէն երջանիկ չի համարիր զինքը, երբոր ասանկ պարկեշտ ու գիւքազած զուակ մը ունենայ : Թէ որ աղէկ կը թրվելու ըլլայ աս տղան՝ հարկաւոր գիտութիւններու վարժի, շատ երեւելի մարդ մը կը ըլլայ հազուագիւտ տաղանդներով :

Վերջապէս որոշեց որ հետը տանի տղան արքայական պալատը ու ամեն գիտութիւնները սորվեցնել տայ անոր : Երբոր լիլլէ պէյ արքայական պալատը մտաւ, զարմանալով կը նայէր չորս դին ու կը զմայլէր, որովհետեւ տեսած չէր բնաւ անանկ մեծագին ու պատուական զարդեր, իսկոյն հովուական լաթերը հանեցին վրայէն, ու մէկ ծիրանեղջյն ոսկեթիւղ հանդերձ մը հագցուցին, գլուխն ալ անգամանդներով զարդարված խոյր մը դրին :

Վիչ ատենի մէջ բոլորովին փոխեցաւ աս հանճարնդ հովիւը, ու սկսաւ պէսպէս ծանօթութիւններով զարդարել իր միտքը, անանկ որ բաւականութիւն ցըցուց դժուարին գործքերու, ու խիստ սիրելի եղաւ իր տիրոջը, որ տեսնալով թէ ընտիր ախորժակ մը ունի հազուագիւտ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

Հաւատարմութեան վարձքը :

Լսենք պարսից թագաւորներէն մէկը կասածելով որ իր քովը եղած մարդիքները շողքորթութեամբ խաբել կուզեն զինքը, միտքը դրաւ որ քիչ մը ժամանակ հետանայ արքայական պալատէն, ու անձամբ կերպարանքով իր իշխանութեանը տակը եղած քաղաքները ու գեղերը պտղտի ու տեսնայ իր հպատակներուն ազատ կենցաղավարութիւնը : Լս մտքով իր մանրիմ սիրելիներէն մէկը հետը առաւ ու շատ գեղեր գնաց : Կը տեսնար թագաւորը քր պարզամտ բնակիչները արված են զիրենք կերպ կերպ անմեղ զօսանքներու, ու երջանիկ կիսնք մը կը վարեն : Եւստի շատ զարմացաւ որ իր պալատէն հետոյ այնքան հանդարտ ու հանդիստ ուրախութիւն վայելողներ կը գտնուէին :

Մէկ օր մը երբոր զուարճալի դաշտէ մը կանցներ, ե-

— Վ. Լեւոնի երեկ չէ առջի օրը նաւարանը (թէրսխանէն) զնայ , Սինոպէն եկած նորաշէն եւ ռայարկ (իւչ ամարարը) նաւը տեսնալու համար :

— Հօգըս հաղարարեալը՝ Միլիթանդրիայի նախկին հիւպատոսը անդղիացուց , գաղղիական շոգե- նաւով Մալթա գնաց ասոր , ուսկէց Միլիթանդրիայի երթալ նոյն պաշտօնը վարելու համար :

— Մեծած Տիգր շաբթի օր նոր շինված թնդա- նօթներ գնաւորով (կիւլէյով) փորձեցին թօփ- խանան , որ քանի մը ժամ տեւեց , ու ամենեկին ձա- խորդ գիպուած մը չի պատահեցաւ , որովհետեւ հարկաւոր եղած զգուշութիւնները աւաջուց ըրած էին :

— Տաճիկ վաճառականի նաւ մը եկաւ Միլիթ- սանդրիայէն , անցած ամսու 27 ին , որու մէջ ժան- տախտի գիպուածներ պատահած էր , ու քանի մը հոգի ալ ճամբորդներէն մեռած էին : Միւսը ռու- թեան հոգաբարձուն հոգ տարաւ , զգուշութեան մի- ջոցները խնայելի դորձ զնեւով , տարափոխիկ ախ- տէն մայրաքաղաքը պահպանելու համար , ինչպէս որ կը տեսնուի՝ հետագայ շրջաբերական գրոյն մէջ , որն որ գետապաններուն զիւանաւորներ խրկեց :

Կոստանդնուպօլիս 2-14 յունիս :

« Միւսը ռու- թեան վերակացուն պատիւ կը համա- րի իրեն ծանուցանել ձեզի որ ամսու 8-20 , պուր- քի հատաւ այս նաւահանգիստը (ամանեան դրօշա- կով , որու նաւապետը՝ Սաղմաթ օղլու Միլիթանդրիայի կողմից : Միլիթանդրիայէն կուգայ այս նաւը եօթա- նաւունը հինգ հոգի ճանապարհորդ ունենալով մէ- ջը , որոնցմէ տասներ չորս հոգի ժանտախտէն բըռ- նուած են :

« Միւսը ռու- թեան վերակացուն այս նաւուն գալը լըսելուն պէս , խնայելի Վուլկանի լաղարէթին առջիւր երկաթ նետիւ տրվաւ անոր որդաբանթինայ ընէ հոն , ու մէջի ճամբորդները և բեռները դուրս հա- նէ :

« Հիւանդներուն չորսը մեռան , միւսները ինչ- ւան հիմայ ողջ են :

« Միւսը ռու- թեան ատեանը պատերից որ սաստիկ զգուշութիւն ընէն բոլոր ճամբորդներուն վրայ լա-

ղարէթին մէջ , որն որ արդէն ի գործ դրած է հոգաբարձուն . բայց առողջութեան կանոնները ճշգիւ պահելու համար , Վուլկանի լաղարէթին գոր- ծակալները ևս պահպանութեան տակ են ու ամե- նեկն չեն կրնար դուրս ելլալ պտրտիլ մինչև որ նոր հրաման մը չընդունին :

« Վերոյիշեալ նաւը , որու չորս զին պահապան- ներ կեցած են , զգուշաւոր գարանթինայ մը ընէլու է մօտ կղզիներէն մէկուն առջև , ուր որ պիտի երթայ՝ մէջի եղած բոլոր պարանքները լաղարէթ հանելէն ետքը :

« Վերջապէս մտածելով թէ կարելի է որ այս գիպուածը եղածին պէս չի հասկըցունեն , առող- ջութեան հոգաբարձուն պտրտաւոր կը համարի զին- քը որ տեղն ի տեղը ծանուցանէ յարգելի զիւանա- տանց , նաև յիշեալ նաւուն համար ինչ կարգադրու- թիւն ըլլալը . կիմայրնէ ևս՝ թէ հասարակութեան առողջութիւնը պահպանելու համար իր կողմանէ բանի մը զանցաւորութիւն չընէր , և այս կերպով կը ստուգէ այն վստահութիւնը՝ որով պատեցին զին- քը ինչպէս հիմայ մայրաքաղաքիս եւրոպական գի- ւանատունները :

Բարձրագոյն Վրան ծանուցման թուովը՝ որն որ Վեսպանեւրոն խրկեց , 22՝ րեպիլ ակերի 1257 , 31 մայիս 1841 :

« Թէպէտեւ շատ անգամ դրված է բարեկամ Տէ- րութեանց յարգի գետապաններուն , աղաչելով որ Վիպրոս կղզիի հիւպատոսներուն գրեն , որպէս զի այն կողմը բ'ակող իրենց տէրութեանց հարստա- ներուն պատուէր տան որ ամմէն մարդ իր կալուածք- ներուն և ուրիշ անշարժ ստացուածքներուն վրայ զըված տուրքերը հաւուցանէ , այսու ամենայնիւ յիշեալ կղզիին մուհարըր՝ Բարձրագոյն Վրանը կը ծանուցանէ որ՝ հին գտնելով կալուածքի տէր եւրոպացիները , 1256 տարվան տուրքերը չեն վճա- րել , ու միտք ունին որ աս տարվան ալ չի վճարեն , թէ որ իրենց մեծերէն յատուկ հրաման մը չընդու- նին նէ այս բանիս համար :

Չեր Վսեմութիւնը լաւ գիտէ որ իւրաքանչիւր կառավարութիւն առանձին իրաւունք մը ունի տուրք պահանջելու . հաճեցէք ուրեմն նամակ մը գրելու

ձեզ հիւպատոսին որ յիշեալ կղզիին կը գտնուի , որ պէս զի ստահանված տուրքերը տներու և ուրիշ կալուածքներու վրայ , որն որ Վիպրոս կղզիին բնա- կալ եւրոպացիները գնոյ առած են իրենց կանանց անունով , վճարեն իսկոյն թէ՛ անցած տարվան և թէ՛ այս տարվան համար :

« Վսեմ գառ՝ կը խնդրենք Չեր Վսեմութեանէն , որ արքունական Վուլկան խրկէք ինչ նամակ որ կը հաճիք գրել աս բանին վրայով՝ ձեզ հիւպատոսին , որ Վիպրոսի մուհարըրն ձեռքը հասցընենք ա- նոնց :

« Միւս այս պատճառով ներկայ ծանուցման թուովը Չեր Վսեմութեանը խրկվեցաւ , ինչպէս և բոլոր բարեկամ տէրութեանց յարգի գետապան- ներուն :

ԶՄԻՌՆԻՆ

13 Յունիս :

Կե՛ծ ուրախութիւնով կը փութանք ծանուցա- նել բարեկամ հասարակութեանը թէ քաղաքիս հայ- աղջի ուսումնականներուն շատոնցմէ առաջարկած ու հոգով չափ փափագած ընկերութիւնը՝ այս ան- գամ հաստատեցին մէջերին . որու միակ նպատակը աղջիկ ուսումնական յաւաքադիմութիւնը ըլլայ պի- տի , և մասնաւորապէս մեր սուրբ Մեսրոպեան վարժարանը ալ աւելի ծաղկեցընելու հոգ տարի- լու է , հարկաւոր եղած զիւրքեր և ուսումնական գոր- ծիքները բերել տալով ու նոր գաստաւորներ կար- գելով , մանաւանդ Միլիթանդրիայէն , Վիլի- գոյի , Միլիթանդրիայի և Վիպրոսից : Կե՛ծ ծանուցում :

Միւս ընկերութեան անունը՝ Վսեմաց ընկերութիւն գիւնարժան գաղղիացաւ , ի յիշատակ այն երեւելի դպրատուններուն , որոնք մեր սուրբ Թարգմանիչնե- րուն Սահակայ և Մեսրոպայ ժամանակը Վիլիթանայ Միլիթանդրիայի մէջ շինվելով հետզհետէ ծաղկեցան . մանաւանդ ութերորդ դարուն մէջ մեծ համբա- ստացան : (տես Հնարար , Հայաս . Գ , 87)

Վիլիթանայ ընկերութեան հիմնադիր և պաշտպան- ները թիւրքաւոր մեծապատիւ և աղղասէր ազնուները

բաներու . ու շատ աղէկ կը հասկընայ՝ անոր պահպանու- թեանը յանձնեց իր պալատին գանձատունը ուր տեղ կը պահէին ոսկեղէն ու անդամանդեայ անգին զարդերը :

Բանի որ տպւեցաւ , աս իմաստուն թաղաւորը որ ըստ օրէ պալատի սիրելի կը ըլլար անոր Միլիթանդրիայի , իր խոհմ . կա- ռավարութեամբ . բայց որչափ տարիքը կ'առնէր , այն- քան աւելի միտքը կ'ընտրէ իր առջի առանձնական կեան- քը և՛ հանգստութիւնը . ու զըկըված տեսնալով զինքը իր կրօնականութենէն աւելի ատեն կը ցաւէր ու կը հաւա- չէր . ըսելով . « Միւս , ուր են այն երջանիկ օրերը որ ևս հանգստութեան մէջ՝ անմեղ ուրախութիւն մը կը վայե- լէի : Միւս երջանիկ օրեր . . . ո՛վ որ զըկեց զիս ձեզմէ , դո՛ւ հարստութիւնները՝ աս փառք ու պատիւը պարգեւ- լով ինձի , արդարեւ մերկացուցած է զիս ճշմարիտ բարիք- ներէն , որն որ ամենեկին չեմ կրնար գտնալ աս պալատիս մէջը : Երանի՛ անոնց որ ամենեկին չեն գիտէր թաղաւորա- կան պալատին մէջը եղած թշուառութիւնները : Հիւրաւի ամմէն փափաքս կը լինեն հոս , ու բաղձալու անդամ ժա- մանակ չեն թողուր ինձի . գլխովին երջանկութեան մէջ եմ :

բոլոր ժողովուրդը զիս կը պատուէ , կը մեծարէ . ու ասանկ մեծ թաղաւորի մը մօտեմ սիրելի եղած եմ . այսու ա- մենայնիւ աս հանգստութեանը ու այս փառքերուն մէջ ա- մենեկին չեմ գտնար այն քաղցրութիւնը որն որ կը վայելէ իմ առեւն մը , երբոր գարնան ժամանակ ամմէն առաւօտ արշալոյսը ծագածին պէս , մարդ գետին մը կը մանայի իմ հաւատարիմ շան և իմ ոչխարներու հետ : Ի՞նչ վիճակի մէջ կ'ընտրէ արդեօք թէ որ աս պալատա- կաններուն նմանէի . փասն զի կը տեսնամ միշտ որ ե- րեսնին գոյն՝ չի կայ , պատուասիրութիւնը կը կրծէ միշտ անոնց սիրտը , ու չի կայ բան մը որ հաճեցնէ զանոնք :

Բայց շատ ատեն չանցաւ , արքայական պալատին թըշ- ուառութիւնները ևս փորձով տեսաւ Միլիթանդրիայի . ինչու որ ծերունի թաղաւորը մեռելով ու իրեն որդին անոր տեղը յաջորդելով՝ սկսան նախանձաւ պալատականները քսու- թիւն ընելու ըսկընոր թաղաւորին թէ , Միլիթանդրիայի գործս հարբստութիւն գիլած է , գանձատունէն ծառ- րագին բաներ գողնալով : Վիլիթանդրիայի պատանի մը ըլլալով թաղաւորը , շուտ մը հաւատաց անոնց չարախօ-

սութեանը . ու անկէց ետքը առիթ մը կը փնտրէր որ պատժէ զանիկայ :

Մեկ օր մը պալատականներուն խորհրդով հրամայեց Միլիթանդրիային , որ բերէ իր հօրը տականակու սուրը՝ որն որ սովորութիւն ունէր նա պատերազմներու մէջ գործածելու . ու երբոր բերաւ , տեսնալով որ վրայի անդամանդները բախած են , կարծեց որ ինքը գանձապետը գողցեր է զա- նոնք : Բայց Միլիթանդրիայի հաստատեց թէ իր հայրը քակի տիրէր անոր անդամանդները՝ զեռ ինքը գանձապետ չե- ղած :

Պալատականները ամօթով մնացին , երբոր գլուխ չի գնաց իրենց զըպարտութիւնը , ու սկսան ալ աւելի ևս տեսնել ինչպիսի բարեխիտ գանձապետին որ առիթ մը զըսնալով մեռցնել տան զանիկա : Վսեմ խորհուրդաւորին թաղա- ւորին որ գանձատան մէջ ելած բաներուն ցուցալը ութ- անկէց 15 օրվան մէջ :

Երբոր եկաւ այնօրը , գանձատունը գնաց թաղաւորը ու Միլիթանդրիայի սկսաւ իրեն պահպանութեանը յանձնարած անգին բաները միւստ միւս ջոցընել , որոնք կարգա-

ընթացում, յիշեալ ընկերութեան կառավարչին ընտրութիւնը առանց ընդդիմութեան միշտ անոնց հայրենասէր խեղճութեան յանձնաւ և ըստ ամենայն մասին ուստի այս անգամ յիշեալ աղանդուն յատուկ խնդրանքը Վրէժայի Կ. Պալատարեանը գլխաւոր վերատեսուչ ընտրուեցաւ :

Տարեկան ստորագրութեան գինը՝ Սիւնեաց ընկերութեան անդամ գրելու համար՝ 50 զուռուշ է կանխիկ հատուցանելի . ու ամեն իրէր ամիս ստորագրողներուն անունները օրագրութեան միջոցով հրատարակուելու է :

Ո՛վ որ կը փոխադի ասանկ աղբասիրական գործքի մը մասնակից ըլլալ՝ ամեն քաղաք կրնայ ստորագրուիլ : Արշալոյս Արարատեանին յարգի գործակալներուն գրատուներ :

Աս տարւոյն մարտ 17 թիւով Կալիպթային , որ Հնդկաստան է , աղբասիրական նամակ մը ընկալանք Վրէժայի խնդրանքով ճանապարհահաւ , որով արժանաւոր ծար և գիտնական պարոն Յովհաննէս Վրէժայեանը կը յայտնէ մեզի թէ , մեծ ուրախութիւնով ընդունելու են ի Կալիպթայ մեր խրկած օրագրիները , ու ան քաղաքի անդգնարէն օրագիրն ալ Վրէժայեան Բարիէ անուն , գովութեամբ յիշատակած է Արշալոյս Արարատեանին հրատարակելը :

Յիշեալ հոգեծանօթ յարգի մեր բարեկամին ազգասիրութեամբ շատնցմէ տեղեակ ըլլալով՝ կը յուսանք թէ անոր բարեսէր յորդորանքով ալ աւելի ստորագրողներ պիտի գտնուին Կալիպթայում մէջ . ուր տեղ գտնուած հայազգի ժողովրդայն գովելի ուսումնասիրութիւնը ու միաբանութիւնը օրէ օր կը յաւաքանայ : Ի վաղուց անտի բարեկարգ ճեմարան մը ունին , որու գլխաւոր վարժապետը վերոյիշեալ գիտնական պարոն Յովհաննէսն է Վրէժայեանը . որու երկաթիւնութիւնն է Հայոց պատմութեան թարգմանութիւնը ի լեզու անդղիւսին . բաւական աշակերտներ կան աս ճեմարանին մէջ , ուր կը սորվին հայերէն , անգղիարէն , լատիներէն ևն . նաև աշխարհագրութիւն , թուականութիւն և Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցիին քրիստոնէական վարդապետութիւնը . ինչպէս կերելի ներկայ տարւոյ հարցաքննութեան տղանք թուղթէն :

որն որ շնորհք ընելով խրկած է մեզի պարոն Վրէժայեանը , որու կը պարտաւորինք նաև մեր շնորհակալութիւնը յայտնել մեզի ընծայ յաղարկած քանի մը Վրէժայեան նորատիպ հայերէն գիրքերուն համար :

Երգըումէն մայիս 6 թիւով կը գրեն :

Երկու տարի է որ աս կողմերը շատ սղութիւն կայ . մանաւանդ Մշու ու Պիտիքու գաւառները այնքան սառնիկ էր սովը , որ բնակիչներուն շատը ուտելիք չի գտնուէր . համար ցիբուցան եղան , ու աս երկու տեղանքէն հաղար հայազգի տնօրէ կան Նշրգում , որոնք շատ խղճալի վիճակի մէջ էին որովհետև մերի ու սոված՝ ձմեռ տունն ճանապարհ հորդութիւն ըրած են :

Սակայն քաղաքիա առաջնորդ Կոստանդնուպոլսիցի արժանապատիւ Լիւթիմ ծայրադոյն վարդապետին մարդասէր վարմունքը աս դժբաղդ գլխաւորին մէջ՝ գովութեան ու նախնաձառնութեան արժանի է . քանզի յիշեալ խեղճ և պանդուխտ ընտանիքներէն եօթը հարուրի չափ Նշրգում նահանգին գեղերը եղած հայոց տները տեղաւորեց , իր աղբու յորդորանքով ու բարոյական խրատով , ուր տեղ ձմեռը անցուցին ըստ կարի հանգստութեամբ : Իսկ մնացեալ գուրտէն եկած իրէք հարիւր ընտանիքը՝ ու իրէք հարիւր ընտանիք ալ քաղաքիա աղբասիրական ընդ ամենը վեց հարիւր տնօրէ , յիշեալ բարեկամ ծայրադոյն վարդապետին աղբասիրականքով , 1841 յունվար 1 էն սկսեալ մինչ ի մայիս 1 կերտիլիցան , հաջուտ և ամառական առին , որով պարտաւոր չեղան օտար աղբայն դրուները մուրալու երթալ : Կախքերուն կէսը թէպէտև ժողովուրդը ըրաւ , բայց կէսն ալ յիշեալ առաջնորդը իր սեպհական ստացւածքէն յօծար կամօք տրվաւ ի փառս Բոստանը :

Աս մարդասէր բարեգործութիւնը կատարելին ետքը՝ մայիս 3 ին Սուրբ Նշմիթի ղնայ եպիսկոպոսութեան կարգը ընդունելու համար , որուն շատնցմէ արժանաւոր ըլլալը յայտնի է ամենեցուն :

Կոստանդնուպոլսիցի յարգի Վրէժայեան պարոն Գօղուր՝ որ հիմակ թախտ կը բնակի , նոր գեղեց

կազմութիւն մը պիտի տալէ տայ մօտ օրերը , 15-16 թիւով միաժառ աղիւ թուղթի վրայ , 78-80 կերպ ա , բ , գ շինած է . որոնցմէ 38-40 տեսակին ձևերը մինչև և , օ , ֆ գրված է , մնացեալներուն ձևը քանի մը գիրով միայն ցոյց տուել է ինչ կերպ ըլլալը : Ասոնցմէ մէկ քանի ձև գիրերը տեսանք ուրոնք վայելչութեամբ ու հանձնարով գրված երևցան մեզը : Կը յուսանք որ բոլոր աղբասիր անձինքները յիշեալ պարոնին վայելչապահան յաջողակութիւնը յորդորելու , ու Հայոց գեղեցկադրութեան պայծառութեանը օգնական ըլլալու համար ինքնայօժար անդամ կը գրվին աս գիրքին տպուէլուն , որուն գինը 5 Փիօրին է այսինքն՝ գրելիք 55 զուռուշ : Արշալոյս Արարատեանին գործակալներուն մօտ ամեն քաղաք , ո՛վ որ ուղէ կրնայ իր ստորագրութիւնը թուղթի մը վրայ գրելով ձգել հոն . ու երբոր՝ գիրքը լրմնայ , ամեն մէկուն մէկմէկ հատ տալով 55 զուռուշ ըստակը պիտի առնուի :

(Ստեփաննոս Լատարեան ըսված օրագրութիւնը թիւ 118) Հայոց եկեղեցիին ու Սիւնհոյին յիշատակութիւնը ընելով՝ Վրէժայեան Սիւնհոյեան կամ Վրէժայեան Կալիպթայի կրտէս : Աս անունը Կալիպթայի քանի մը օրագրութեանց մէջ ալ կարգացինք . բայց կը զարմանանք թէ ի՞նչպէս կամ ի՞նչ պատճառի աս նոր անունը մօտ տարիներու մէջ մեր աղբին կուտան իրեն մասնաւոր ժողովուրդի մը , որպէս էն Սիւնհոյի , Յակոբիկի , Սեբեթիւսեան և ուրիշ ասանկ ժողովուրդներ , որոնք իրենց աղանդապետին անունով կը յիշատակվին ու Բոսրի և Յունաց ազգերէն ծնած են . մինչև հիմայ սովորաբար քրիստոնէայ Հայք կանուանէին մեզի ըստ արեւելեան ծէսի և գաւառութեան . որովհետև Հայոց աղբին ուղբասիրական գովանութիւնը ի սկզբանէ անտի անմիջաբար և անբնդհատ շարունակութիւնով իջած է ի Վրէժայեան մեր հաւատքին հիմնադրէն . ու թաղեալ և Վրէժայեան Սիւնհոյի Սիւնհոյի առաքելներէն քաղուած ու լուսաւորված է մեր աղբը , որոնք մեր աղբին ստաշին լուսաւորիչքը կը կոչվին , որով Հայոց եկեղեցին միանգամայն Վրէժայեան է : Ասանկ ըլլալով՝ կը յուսանք որ օտար աղբերը

դրուած էին ու աղէկ պահուած . զարմացաւ թախտարը անոր զգուշութեանը ու հաւատարմութեանը վրայ . ու սկսաւ ծուռ ծուռ զգարողիչներուն երեսը նայիլ . բայց անոնք մէկ երկրորդ գուռ մը ցոյց տուան մէջ , որ իրէք մեծ բաղնիքով կը պղծուէր . ահա՛ աս տեղը պահած է ըսին իր գողցածները : Կատուցաւ . թախտարը ու հրապայցք որ իսկոյն բացի ան գուռը : Բայց Վրէժայեան որոքը ընկաւ ու սկսաւ ալաւել որ չի զրկէ զինքը այն մէկ հատիկ բարիքէն , որն որ այնքան զգուշութեամբ կը պահպանէր : Իրաւունք չէ ըսաւ , որ մէկ վայրկեան մէջ բոլոր ունեցածս ձեռքէս առնես , այնքան տարի հաւատարմութեամբ ծառայելէս ետեւը հօրդ . ա՛յ իզմէ ինչ որ պարգևած է նա ինձի . բայց ձգէ ինչ որ ունիմ . ես աս սենեակը՝ : Պաշտականները կուրախանային սրտերուն մէջ . Վրէժայեան գէ՛մ կենալու ալ աւելի կասկած տալով թագաւորին , սաստիկ չեղեցիկ զրամայեց որ հնաշունդի : Բնասան Վրէժայեան առաւ բարձրերը ու բացաւ դուռը :

Վրէժայեան մնացին թէ՛ թշնամիներ և թէ՛ թագաւորը երբոր ուրիշ բան չի տեսան սենեակին մէջ , բայց հօ՛ւրաւ

կան գաւառան մը , սրինգ մը և հանդերձ մը որոնք մէկ ատեն կրած էր Վրէժայեան երբեմն կերթ սր աւաքէ կանցըներ զանոնք , միտքը պահելու համար իր առջի վիճակին յիշատակը : Ըսվ մեծ թագաւոր , ըսաւ Վրէժայեան , ահա ասոնք են իմ նախկին երջանկութեանս մնացորդները . այս գանձը պիտի հարստացունէ ինձի , երբոր մերկացնես նէ զիս բոլոր իմ ունեցածներէս . ասոնք են հաստատուն հաւատութիւններ , որոնք չեն պակսիր երբեք , ու միշտ բաւական են երջանիկ ընելու այն մարդը որ անմեղութիւն չի սիրէ ու հարկաւոր եղածովը գօհ կը ըլլայ , առանց շարժարեւոյ զինքը չնչին բարիքներ ձեռք բերելու համար , որոնք բան մը չեն եղեցներ ճշմարիտ երջանկութեանը : Ո՛վ գուր՝ իմ երջանիկ կենացս պարզ և սիրելի գործիքները , ես ձեռքդուրիշ բան չեմ փնտրուէր . հաստատ գրած եմ մտքիս մէջ որ ձեզի հետ մեռնիմ : Ո՛վ մեծ թագաւոր , անցեալեւոր կը յանձնեմ քեզի ինչ որ տրված է ինձի ըստ հայոց , ուրիշ բան չեմ պահեր , բայց ինչ որ ունէի ես ասարքայական պալատը չեղած :

Հաղիւ թէ կրցաւ թագաւորը իր շտիպանց ապշուած

նէն խեղքը վրան ժողովել , աղէկ հասկըցաւ Վրէժայեան անմեղութիւնը , ու իր բարկութիւնը պալատականներուն վրայ թափեց , որ խաբէրէին զինքը . “Տեսցի՛ք , ըսաւ , ո՛վ զրգարտիչներ . հեռացի՛ք սակեց , ու մէյովն ալ աչքիս մի՛ կրկնաք” : Իսկոյն առջի նախարարութեան պաշտօնը տուաւ Վրէժայեան , անոր յանձնելով բոլոր գաղտնի ու գօհաւորին գործերը : Վրէժայեան մեռաւ Վրէժայեան առաջին նախարար և աղբասիրական վրէժ՝ չառաւ իր թշնամիներէն , ու իր աղբասիրական միայն հարկաւոր եղածը ձգեց որ ապրին հովիւութեան վիճակին մէջ , որն որ երջանիկ ու ապահով վիճակ կանուանէր :

(Թարգ . յոյն լեզուէ ,
Վրէժայեան Վարդապետեան
յաշա . վարժարանին :

սիրով կրնալուն մեր տրված ծանօթութիւնը աս բանին վրայօք ու այսուհետեւ Վրիգորեան հայք ա նունով չեն անուանէր մեզի . զի ՚ի վաղուց անտի չայ կամ Բրամեան անունով ծանուցեալ է մեր ազգը :

Գաղղիական շոգենաւը թանգրէտ կոչված , ամսուա 10 ին այս նաւահանգիստը հասնելով՝ հե տեւալ լուրերը առինք :

ԵՂԻՊՏՈՍ

Լիգէքսանգրիա , 4 յունիս : Վրիգորեան Վսեմութիւն Սէհմէտ Լիւն փաշան՝ Լիւթի-Էրիֆին բոլոր պայմանները ընդունեց , որն որ Վրէմալ էֆէնտին բերաւ ու հաճի Սայիպ Սուհիպ էֆէնտին յանձ նեց որ շատոնցմէ Լիգէքսանգրիա կը գտնուի Բարձրագոյն Վրանը կողմանէ խրկւում :

Լիցաձ ամսու 23 ին հասաւ հոս յիշեալ հրո վարտակը բերող Ռուսաց շոգենաւը :

Ն . Վսե . Լիգիպտոսի փաշան գունդ մը զորք խրկեց զինւորական երաժիշտներով , որ արժանաւոր յարգանք իր պալատը բերեն արքունի Վրան պաշ տօնատէրը , որ գալան պէս՝ սովորական արարողութիւնները լրացնալէն ետքը , փոքրիկ քսակ մը տը վաւ փաշային՝ որու մէջ պատուոյ նշանք և արքայ սկան հրովարտակը դրված էր : Հետոյ բոլոր գոր ծակալներուն ներկայութեանը՝ Վրէմալ պէյը սկսաւ բարձր ձայնիւ կարգալ հրովարտակը . ու եր բոր լրմնցաւ՝ սկսան բերդերը և պատերազմական նաւերը թնդանթ նետել :

30 ին՝ Վրէմալ էֆէնտին Կոստանդնուպօլիս գար ձաւ յիշեալ Ռուսաց շոգենաւով :

Նոյն օրը՝ Ն . Վսե . Երեւնոր նշանովը զարդար ված հիւպատոսներուն և Լիգէքսանգրիայի գլխաւոր վաճառականներուն ուրախակցութեան այցելութիւ նը ընդունեց :

Նիւ կոչված շոգենաւը՝ քանի մը օրէն ետքը Կոս տանդնուպօլիս տանելու է հաճի Սայիպ Սուհիպ էֆէնտին . Սամի պէյը ևս՝ որ ընծաներ պիտի տու նի , ընկերանալու է յիշեալ պաշտօնատարին հետ :

ԳԼԳԼԻ

Փարէզ , 27 Սայիս : Փաւլինեւրուն ստեանը՝ մեռ նելու դատապարտեց չարագործ Տարմէսը՝ որն որ անցած տարի հոկտեմբեր 3 ին , Գաղղիացեալ թա գաւորին վրայ հրացան պարպած էր , ու մինչև հի մայ բանտը կը կենար) ինչպէս որ կը հրամայէ պա տիժներու օրինաց զիրքը , յօդուած 86 , հայրասպան համարելով այն մարդը որ թագաւորը մեռցունել կուգէ :

Լմսու 24 ին գլխաւորեցաւ Տարմէս . երբոր տախտակամած տեղը կեղծե՞ր՝ ուր որ մահապարտ ները կը սպաննեն , ամենեւին վախ մը կամ ցաւ չի ցըցուց , այլ՝ զարմանալի քաջարտութեամբ իր պա տիժը ընդունեց :

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մարտիւս , 30 Սայիս :

Լուստուրնիս հաւարակօրէն մեծ անշարժութեան մէջ կը գտնուի :

Բամպակ : Վրիգորեան իջան քիչ մը . Ժիւ մէլի տեսակին արժողութիւնը՝ 105-104 ֆունք է համեալանոցի մէջը , ու 120 ֆունք քաղաքին մէջը :

Ղէհրի : Լիգիպտոսի փաշայ տնային կողմէն , բայց զնոյ առնող չի կայ , թէ որ աս տալրանքին նոր հուն ձը շատ ըլլայ , կարելի որ գիները ալ աւելի կիջ նան :

Գլխորդ : Կուզվի քիչ մը . աղւոր սե ու կանանչ տեսակը՝ 75 ֆունքի վաճառվեցաւ յիսուն քիլօկրա մը , ծախքը վաճառողին վրայ :

Բուրդ : Սիւս անշարժութեան մէջ է միշտ : Թիֆլիսի խիստ թուլ է , Լիկիլիզու տեսակին արժողութիւնը՝ 2 1/2 ֆունք է կէս քիլօկրամը , հա ղուրին 4 վար իջեցունելով . Լուսնայու տեսակը՝ 1 ֆունք է կէս քիլօկրամը՝ նոյն դաշնեքներով :

ԶՄԻՌՆԻՒ

13 հունիս :

Քաղաքիս առուտուրին նոր փոփոխութիւն մը չեղաւ մեր վերջի թիւէն ետքը , հասարակօրէն ամ մեն տեսակ տալրանքները մի և նոյն թուութեան վիճակի մէջ կը գտնուին , անոր համար աս անգամ առուտուրի վրայօք երկարօրէն գրելիք չունինք , միայն կը ծանուցանենք որ աֆիօնին գինը աս շա բաթ ալ աւելի իջաւ ու վերջի ծախքը 66 դուսուռ է դաւ չեքին :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

9 հունիս :

Լրմուտաց գինը՝ Պօլսոյ քիւլէն :

	ԴՆ	ՓԵՍ
Թայդանի ցորեն	19	20
Մարեանօթի	19	20
Օտէսայի	18	20
Խամալի	18	20
Խալաու	16	15
Խալայի	14	15
Լիգէքսանգրիայի	14	15
Սէլանիկի	17	20
Գարի	8	20
Եղիպտոսի ցորեն	9	10
Լուրիայ (նունային) 100 օխան	80	75
Տրապիզոնի	75	75
Բնդ ամենայն 700,000 քիլէ ցորեն կայ Կոստանդնուպօլսոյ մէջը , բայց զնոյ առնող խիստ քիչ է :		

ՓՈԼՎՆԵԿՈՒԹԻՒՆՐ

ՊՈԼԻՍ

10 հունիս 1841 :

Լուստա	111 1/2	110 1/2
Մարտիւս	175	174 1/2
Փարէզ		
Վիեննա	455	453
Թրեստ		
Լիվօրնօ	150	148 1/2
Կոստանդնուպօլիս		հարիւրին

ԺՆՆՈՒՑՈՒՄ

Փարիզ քաղաքին մէջ՝ Սօթէս անունով փաւ պետին հնարած Լիւթի-Էրիֆին , ոյսինքն պարզ թուութեամբ քէսէյին մէջը Լիւթի տիւնեա փէլէսէնկին ղուտը :

Մինչև հիմայ Լիւթի տիւնեա փէլէսէնկին գէշ հո տը ու գէշ համը ցրելու (տէֆ ընելու) համար գոր ծածված Նալինքը՝ կատարեալ չըլլալով , այս աղ նիւ դեղին օգտաւէտութիւնը թերի մնացել էր : Լի հա այս անգամ Նալինքը յիշեալ փէլէսէնկի քէսէնէ ռուն առաջին ներդրածի օգուտը՝ և իսկ ընտուրութիւնը ազգու կը յայտնէ , ու գործածողին բնաւ զղուանք չը բերելու դիւրո թիւնը ունի թէ՛ տրանց և թէ՛ կանանց պատահեալ մէջքի պաղութիւն ըս ված ախտին , թէ՛ հին ըլլայ և թէ՛ նոր ըլլայ . մայա սըլ ախտին համար ալ մէկ հատիկ ազգու դեղ է : Յիշեալ քէսէնկին՝ Լիւթի տիւնեա փէլէսէնկին և հիւլալիսին որ մարդուս ստամոքսին մէջ դիւրութեամբ կը հալի , Լիւթիայի բժիշկներէն շատ անգամ փորձված ըլլալով , ու ասոր նման ուրիշ դեղորէ իցմէ աւելի գործածվելով՝ օգուտը (հաստէն) տես նեղին յայտնի ըլլալը ՚ի հարկէ գործածողներուն կատարեալ հաւատարմութեամբ բաւական վկայ մը կրնայ ըլլալ :

Լիս դեղը՝ որչափ և ինչ կերպ գործածվի լը , իր մահափաղցին մէջ եղած թուութէն կրնայ հասկըցվի :

Պօլիս՝ Վալաթիա Սէվէլիսանէյին մօտ , Սիւսօր Լիւթիօնի Վալիյա կոչված եղածին՝ ղիւրաֆա նշան կախված խանութը կը գտնուի :

Իզմիր՝ Լիւթիայի Վալիսէնէ Էղաճիին խանութը :

ԱՐՇԱՆՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ . աս () օրագրը շարաթը անգամ մը կը տրուի :

Տարեկան ստորագրութեան գինը՝ 120 դճ է , կանխիկ ով ըր ուղէ կրնայ ստորագրվի .

Իզմիր՝ օրագրութեան տպարանը :

Լիւթիօնի բժիշկ Պ. Սարգիս Կարապետովին տունը Պօլիս՝ Վիլիս խանը Իզմիրի Սաւալանեան Վալիթ աղային գրատունը :

Լիգէքսանգրիա՝ Լիւթիանեան Կարապետ աղային մո ղազան :

Թրեստ՝ Լիւթիան Վրիգոր աղային գրատունը :

Պուրսա՝ Բապաքեան Սաթթէսու Վրիգոր աղայ ից մաղազան :

Լիւթիօնի փաւաղեան Պօլիս աղային վաճառատունը Լիւթիօնի՝ Հակոբճանեան աղայ Սարգիս մաղազան Լաշ՝ Պըլլըքեան աղայ եղբարց մաղազան :

Պաղատա՝ Լիւթիայի առաջին թարգման աղայ Լալի կին տունը :

Վալիսէ՝ Լիւթիանեան Կաղարեանց Հակոբ աղային վաճառատունը :

Պոմպա՝ յարգի պարոնաց Լիւթիօնի օրագր և ընկե րաց վաճառատունը :

Ով որ ուղէ կրնայ մասնաւոր բան մը տպել տալ Մ շալըս Լրարատեանին մէջ՝ 40 փարսոյ հատուցանելով ամեն մէկ տողին համար . թէ որ տրուվելու բանը արժա նաւոր համարի օրագրութեան վերատեսուչը :

Ի ՏՊԵՐԵՆԻ ՍՏԵՓԵՆՈՍԻ ՊԵՊՈՆԵՆ